

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/82427,Kielan-Jaworowska-Zofia.html>
2022-10-03, 15:58

Kielan-Jaworowska Zofia

KIELAN-JAWOROWSKA Zofia (25 IV 1925, Sokołów Podlaski – 13 III 2015, Warszawa), paleobiolog, specjalista w zakresie ssaków mezozoicznych. Córka Franciszka Kielana, ekonomisty, i Marii z Osińskich, księgowej.

W 1937 zdała egzamin konkursowy do XVI Państwowego Gimnazjum Żeńskiego im. Aleksandry Piłsudskiej w Warszawie. Od XI 1939 uczyła się na tajnych kompletach, w 1943 uzyskała maturę. Równocześnie (od 1940) brała udział w zajęciach szkoły ogrodniczej. W latach 1943–44 studiowała zoologię na tajnych kompletach wydz. matematyczno-przyrodniczego UW. Jej rodzina ukrywała przed Niemcami żydowskie dzieci (1941–42).

Od jesieni 1939 K.-J. należała do Szarych Szeregów, uczestnicząc w kursach sanitarnych i łączności. W powstaniu warszawskim brała udział jako sanitariuszka. Po upadku powstania trafiła z matką do obozu przejściowego w Pruszkowie. W Skierniewicach zbiegła z transportu i do zakończenia wojny przebywała z matką, a potem z ojcem, w Błoniu pod Warszawą.

Jesienią 1945 rozpoczęła studia na wydz. biologii UW, uzyskała magisterium z zoologii (1949). Już na studiach pracowała w Muzeum Zoologii, a od IX 1948 do XII 1952 była asystentem, z inicjatywy prof. R. Kozłowskiego, w Katedrze Paleontologii UW. Uczestniczyła w tworzeniu Zakładu Paleozoologii (od 1977 Instytutu) PAN w Warszawie, w którym pracowała jako st. asystent (1953–60). W 1953 obroniła rozprawę doktorską z paleontologii. Przebywała także na stypendiach (1956) w Szwecji, Czechosłowacji i W. Brytanii, gdzie prowadziła badania nad trylobitami. W 1957 uzyskała stopień docenta, w 1961 została profesorem nadzwyczajnym, a w 1972 zwyczajnym. W okresie I 1961 – XII 1982 (rezygnacja na własną prośbę) była dyrektorem

Instytutu Paleobiologii PAN. Pracowała ponadto jako profesor wizytujący w Muzeum Zoologii Porównawczej na Harvard University w Cambridge w stanie Massachusetts, USA (1973–74), a w latach 1982–84 w Instytucie Paleontologii Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu i Laboratorium Anatomii Porównawczej Uniw. Paryskiego oraz w Muzeum Historii Naturalnej w Nowym Jorku.

Od VII 1984 do V 1987 była kierownikiem Zakładu Paleontologii Kręgowców w Instytucie Paleobiologii PAN. Wyjechała następnie do Norwegii, gdzie od VI 1987 do X 1995 pracowała (po wygranym konkursie) na stanowisku profesora paleontologii na uniw. w Oslo. Przeprowadziła tam również kompleksową renowację Muzeum Paleontologicznego. Zapraszana była także na wykłady na uniwersytetach w Bergen i w Tromsø. Po powrocie do Polski pracowała w Instytucie Paleobiologii PAN.

W początkach pracy naukowej (1949–63) badała bezkręgowce paleozoiczne (dewońskie i ordowickie trylobity Polski i krajów sąsiadujących). Zajmowała się ich anatomią, systematyką, rozmieszczeniem stratygraficznym i paleogeografią. W latach 1963–71 była uczestnikiem (1963, 1964), a następnie organizatorem i kierownikiem polsko-mongolskich wypraw paleontologicznych na pustynię Gobi (1965, 1967, 1968, 1969, 1970 i 1971). Główne rezultaty badań opublikowano w latach 1969–84 na łamach czasopisma „Palaeontologia Polonica” (10 tomów serii monograficznej: *Results of the Polish-Mongolian Palaeontological Expeditions*, w których ukazały się 64 prace naukowe). Dokonano wówczas odkryć szeregu nowych gatunków dinozaurów i pierwotnych ssaków z epoki późnej kredy. Głównym tematem badawczym K.-J. stały się wówczas roślinożerne ssaki mezozoiczne (wieloguzkowce), ich układ kostny, mięśniowy, budowa mózgu, systematyka, ewolucja i związki ze współczesnymi ssakami. Od jej imienia i nazwiska nazwano dziesiątki gatunków odkrywanych zwierząt, m.in.: *Indobaatar zofiae*, *Kielanodon*, *Kielantherium*, *Zofiabaatar*.

Była autorem lub współautorem ponad 230 książek i artykułów naukowych (w polskich i zagranicznych czasopismach), w tym, m.in. publikacji: *Les trilobites*

mésodévoniens des Monts des Sainte-Croix (1954), *On the Stratigraphy of the Upper Ordovician in the Holy Cross Mts.* (1956), *Myśl ewolucyjna w paleontologii* (1957), *Upper Ordovician trilobites from Poland and some related forms from Bohemia and Scandinavia* (1959), *Czterysta milionów lat historii kręgowców* (1965), *Polish-Mongolian Palaeontological Expeditions to the Gobi Desert in 1963 and 1964* (1965), *Polychaete jaw apparatuses from the Ordovician and Silurian of Poland and a comparison with modern forms* (1966), *Discovery of a multituberculate marsupial bone* (1969), *Preliminary data on the Upper Cretaceous eutherian mammals from the Gobi Desert* (1969), *Pochodzenie i ewolucja ssaków* (1970), *Preliminary description of two new eutherian genera from the Late Cretaceous of Mongolia* (1975), *Mesozoic Mammals: the First Two-thirds of Mammalian History* (1979), *The origin of egg laying mammals* (1987), *Ewolucja na lądach* (1991), *Trilobita* (1991), *Postcranial anatomy and habits of Asian multituberculate mammals* (1994), *Masticatory musculature in Asian taeniolabidoid multituberculate mammals* (1995), *Mammals from the Mesozoic of Mongolia* (2000), *In quest for a phylogeny of Mesozoic mammals* (2002), *In Pursuit of Early Mammals* (2013), *W poszukiwaniu wczesnych ssaków. Ssaki ery dinozaurów* (2013). Jedną z najbardziej cenionych prac jest, wydana wspólnie z R. L. Cifelli i Z.-X. Luo, książka *Mammals from the Age of Dinosaurs: Origins, Evolution, and Structure* (2004).

Zajmowała się też popularyzacją paleontologii. Opracowała i zorganizowała wystawy paleontologiczne: „Dinozaury z pustyni Gobi” (Pałac Kultury i Nauki w Warszawie, 1968–75), „Kotlina Dinozaurów” – przedstawiająca naturalnej wielkości 16 dinozaurów powstałych w wyniku rekonstrukcji szczątków znalezionych na pustyni Gobi (Śląski Ogród Zoologiczny w Chorzowie, 1975) oraz „Ewolucja na lądach” (Muzeum Ewolucji – nowopowstały dział Instytutu Paleobiologii, 1985).

Była także redaktorem czasopism „*Palaeontologica Polonica*” (1975–87) i „*Acta Palaeontologica Polonica*” (1996–2013) oraz przewodniczącą Rady Naukowej Instytutu Paleobiologii PAN (1996–98).

K.-J. otrzymała szereg nagród i odznaczeń, m.in. Państwową Nagrodę Naukową (1974), amerykańską Walter Granger Memorial Award (1988), doktorat *honoris causa* Uniw. Camerino we Włoszech (1989), Nagrodę im. Alfreda Jurzykowskiego Fundacji Kościuszkowskiej w Nowym Jorku (1994), Romer-Simpson Medal amerykańskiego Society of Vertebrate Paleontology (1995), nagrodę Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej (2005), Nagrodę Premiera za Wybitne Osiągnięcia Naukowe (2005).

Była m.in. członkiem korespondentem (1967) i rzeczywistym (1974) PAN oraz członkiem Prezydium PAN (1971–82), członkiem Norweskiej Akademii Nauk (1989), Academia Europea (1991) oraz Polskiego Tow. Geologicznego (1949), Polskiego Tow. Przyrodników im. Kopernika (członek honorowy), brytyjskiego International Paleontological Association (wiceprezes 1980–92), amerykańskiego Palaeontological Society, Norwegian Paleontological Society (1987, prezes 1988–94), brytyjskiego Linnean Society (członek honorowy), amerykańskiego Society of Vertebrate Paleontology (członek honorowy), Société Géologique de France (honorowy wiceprezydent), International Union of Geological Sciences (wiceprezydent 1980–89).

W 1981 była Przewodniczącą Komisji Prezydium PAN ds. Odwołań od Krzywdzących Decyzji Personalnych z lat 1968–80 (sprawozdanie z tych prac zostało opublikowane dopiero w 1989).

Otrzymała: Krzyż Oficerski (1966), Komandorski (1973) i Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2002), Warszawski Krzyż Powstańczy (1985), tytuł „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” Instytutu Yad Vashem.

K.-J. była ateistką. Od 1958 była żoną Zbigniewa Jaworowskiego (1927–2011), lekarza, radiologa, profesora nauk medycznych, pracownika Centralnego Laboratorium Ochrony Radiologicznej w Warszawie, który w IV 1986 (po katastrofie w Czarnobylu) zainicjował podawanie w Polsce płynu Lugola.

Z. Kielan-Jaworowska (red.): *Results of the Polish-Mongolian Palaeontological Expeditions, Parts I- X. 1968/1969, 1969, 1971, 1972, 1974, 1975. 1977, 1979. 1981, 1984;* „*Palaeontologia Polonica*” nr 19, 21, 25, 27, 30, 33, 37, 38, 42, 46; „*Nauka Polska*” 1972, nr 4, s. 67-69; M. Kuczyński: *Zwrotnik dinozaura*, Warszawa 1977; *The Alfred Jurzykowski Foundation Awards for 1994*, New York 1994, s. 8-9; P. Köhler: *Kielan-Jaworowska Zofia*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, Kraków 1999, s. 471; Z. Kielan-Jaworowska: *Autobiografia*, KHNiT 2005, nr 1, s. 7-49; R.L. Cifelli: *Zofia Kielan-Jaworowska (1925-2015)*, „*Nature*”, no 520, s. 158; *Warstwy minionego czasu* [rozmowa z prof. Zofią Kielan-Jaworowską], „*Nowe Książki*” 2014, nr 4, s. 4-7; R. L. Cifelli, H. Hurum, M. Borsuk-Białynicka, Z. Luo, A. Kaim: *Zofia Kielan-Jaworowska (1925-2015)*. „*Acta Palaeontologica Polonica*” 2015, nr 2, s. 287-290; R. L. Cifelli, Ł. Fostowicz-Frelik (red.): *Legacy of the Gobi Desert. Papers In Memory of Zofia Kielan-Jaworowska*, „*Palaeontologia Polonica*” vol. 67, 2016; *Polowanie na dinozaury*, „*Ewolucja*” 2016, nr 6; *Czarnobyl. Cztery dni w kwietniu*, spektakl telewizyjny (2010).

Andrzej J. Wójcik, Zbigniew Wójcik

[Poprzedni](#)
[Następny](#)